

KOIRUOHON KAUPUNKI

KATI SAURULA

Koiruohon kaupunki

TŠERNOBYLIN KÄTKETTY TARINA

Kati Saurula

Koiruohon kaupunki

TŠERNOBYLIN KÄTKETTY TARINA

SAGA Egmont

Koiruohon kaupunki - Tšernobylin kätetty tarina

Cover image: Shutterstock

Copyright ©2011, 2023 Kati Saurula and SAGA Egmont

All rights reserved

ISBN: 9788727108223

1. POD edition

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means without the prior written permission of the publisher, nor, be otherwise circulated in any form of binding or cover other than in which it is published and without a similar condition being imposed on the subsequent purchaser.

www.sagaegmont.com

Saga is a subsidiary of Egmont. Egmont is Denmark's largest media company and fully owned by the Egmont Foundation, which donates almost 13,4 million euros annually to children in difficult circumstances.

Väestö, johon Tšernobylin onnettomuus vaikutti – radioaktiiviselle laskeumalle altistuneet, jotka ovat jääneet saastuneelle alueelle tai pakotettu muuttamaan muualle – kärsii edelleen kohtuuttomasti huonoista terveydellisistä ja sosiaalisista oloista sekä taloudellisesta ahdingosta. Satoja tuhansia ihmisiä on evakuoitu pahimmin saastuneilta alueilta. Monilla on sopeutumisvaikeuksia ja heillä on jatkuvia vakavia psykologisia, taloudellisia ja sosiaalisia ongelmia. Evakuointiprosessi on nyt käytännöllisesti katsoen päättynyt ja vain muutama ihminen asuu edelleen pahimmin saastuneilla alueilla. Silti kymmenet tuhannet ihmiset ovat edelleen alueilla, joiden säteilytaso on 15–40 curieta neliökilometrillä.

Tšernobylin ydinonnettomuuden inhimilliset
seuraukset – Selviytymisstrategia
YK:n kehitysohjelma UNDP:n ja UNICEFIN raportti
2002

Kolmas enkeli puhalsi torveensa. Silloin putosi taivaalta suuri,
soihtuna palava tähti, ja maahan pudotessaan se täytti
kolmanneksen virroista ja vesien lähteistä.
Tähden nimi oli Koiruoho. Kolmannes vesistä muuttui karvaaksi
kuin koiruoho, ja monet ihmiset kuolivat vedestä, koska se oli
tullut myrkylliseksi.
ILM. 8:10–11

Чернобиль (*Tšornobil*) on ukrainaa ja tarkoittaa pujoa.
Absintissa käytetty koiruoho (*Artemisia absinthium*) on pujon
(*Artemisia vulgaris*) sukulaiskasvi, ja ilmestyskirjan tulkitsijat
mieltävät Tšornobilin mielellään koiruohoksi. Toisaalta, pujoa
kutsutaan usein venäjäksi ”tavalliseksi koiruohoksi”.

1968 Borodianka

NADJA NÄKI UNTA . Aurinko paistoi lämpimästi kasvoille, suuren kolhoosirakennuksen takaa kuului vuohien kellojen kalkatus. Isän ei tarvinnut mennä tänään töihin. Mihin tahansa katsoikin, näkyi vehnäpeltoja. Sinne tänne oli jäänyt pieniä metsäisiä saarekkeita, mutta vain kivikkoisiin paikkoihin, joihin peltoa ei ollut saatu tehtyä. Saarekkeiden keskellä kohosi valkoisia koivujen runkoja, joita halkoivat hennot tummat juovat. Vehnäpelto aaltoili kesätuulella ja aurinko kypsensi hiljalleen viljaa. Vihreiden saarten kummeleina oli kivikasoja, jotka ohjaisivat pellon aalloilla keinuvia fantasialaivoja halki karikoiden. Viljameren laidoilla näki toisenlaista liikettä, siellä missä aallot särkyivät räiskähtäen ruskettuneiden maamiesten sirppeihin.

Uni kesäpäivästä rakoili, kun keittokomerosta kuului hiljaista astioiden kilahtelua. Nadja oli usein kuunnellut aamuisin, kuinka äiti oli noussut hiljaa sängystä luullen, ettei kukaan muu ole vielä hereillä. Pitkän yöpaidan helma pyyhkäisi Nadjan

kasvoja, kun äiti hiipi hänen hetekansa ohi keittiöön. Hän tassutteli tohveleissaan keittämään aamutsakat, hengitys kuulosti usein rohisevalta ja hän yski henki pihisten. Teet juotuaan äiti puki ylleen, sitoi huivin päähänsä ja lähti taas työmaalleen. Eväskassi kopsahti mennessä ovenpieleen ja Nadja kuuli äidin huokauksesta, että tätä ärsytti lähteä hikoilemaan ja raatamaan.

Äidin oli lähdeittävä maatöihin tänäänkin, vaikka hän oli tuntenut aamulla olonsa kipeäksi. Valtio velvoitti, että jokaisen kolhoosilaisen oli pakko työskennellä tilalla sovittu määrä päiviä vuodessa, vaikka he hoitivatkin tilaa yhteisvastuullisesti. Mitä useampana päivänä oli paikalla, sen paremman palkan sai. Keväällä äiti oli ollut pitkään keuhkotaudissa, eikä hän voinut olla enää päivääkään poissa töistä. Sen lisäksi, että poissaolo vähensi palkkaa, sai työvelvoitteen rikkomisesta kansantuomioistuimessa pakkotyötä kolhoosissa tai työleirissä.

Nadja nousi sängystään ja ryömi jatkamaan uniaan nukkuvan isänsä viereen. Peiton alla oli vielä lämmintä, ja uni alkoi painaa uudestaan silmäluomia. Isä laittaisi hänelle aamiaiseksi voileipiä, iltaruokaan mennessä äitikin olisi jo kotona.

VIKTOR PAINI traktorin konepeiton alla huonon tuurinsa kanssa. Polttoaineen syötössä oli taas jotakin merkillistä. Hän ei ollut vielä ehtinyt kunnolla paneutua asiaan, kun letkun välistä alkoi suihkuta naftaa. Tämäkin vielä, kolhoosin rahat olivat muutenkin tiukoilla. Valtio oli asettanut kolhoosien vehnän myyntihinnan niin alas, ettei siitä saatu tulo tuntunut riittävän kunnolla edes menoihin, saati osakkaiden palkkoihin. Hän ei ollut saanut palkkaa kohta kolmeen kuukauteen ja perheen kaikki tulo tuli omalta aarin maatilulta ja yhdestä lehmästä sekä

siasta. Ne saivat rapsutuksia ja kunnon apetta, vaikka muuten olisi kuinka tiukkaa.

Vaihtoehdot olivat kylläkin vähissä. ”Kerran kolhoosilainen, aina kolhoosilainen”, sanoi *babuška*, ja tottahan se oli. Kolhoosilta ei päässyt pois noin vaan, jopa lasten oli jäätävä tilalleen töihin kasvettuaan aikuisiksi. Onneksi Neuvostoliitto tarjosi hyvän koulutuksen ja kolhoosilaisten lapset pääsivät kouluun ennen työvelvollisuutensa alkamista. Viktor mietti, olisiko Nadjan mahdollista kolhoosielämän sijaan päästä yliopistoon tai instituuttiin opiskelemaan. Lupaa muuttaa kolhoosin alueelta muualle pitäisi anoa Kiovasta, läänin johtopaikasta. Onneksi Nadja ei ollut poika, muutoin hänenkin velvollisuutensa olisi ollut jo lapsena raataa vehnän kimpussa. Kolhoosin johtajan mielestä pojat kelpasivat hyvin jyvää säkittämään.

Johtaja piti usein hengennostatuspuheita, joissa kolhoosin utterat työntekijät pääsivät kasvattamaan mahtavan Neuvostoliiton suuruutta omalla työpanoksellaan; kaikille kansalaisille riitti tasapuolisesti leipää pöytään kolhoosin vehnän ansiosta. Pitäkää mustan mullan maan pellot vehreinä ja niittäkää kultaisena huojuva elo ylpeydellä. Kauan eläköön Ukrainan sosialistinen neuvostotasavalta!

VIKTOR SEURASI tyttärensä juoksua vihreän koivulehdon katveeseen. Tyttö katosi näkyvistä tonkimaan muurahaispesiä kepillä. Äiti Neuvostoliiton mahti ei liikuttanut häntä vielä.

Tänään sattui olemaan Viktorin ja Jelenan yhteinen vapaapäivä. He olivat sopineet jo aikaisemmin, että käyttävät sen oman maatilkkunsa kääntämiseen ja rehukauran istuttamiseen. Aamulla, jo ennen auringonnousua Jelena oli keittänyt teet ja he

istuivat aamiaisella Nadjan vielä nukkuessa. Viktor selasi tuoreinta Pravdaa.

Pravda oli pitkin vuotta kertonut huolestuttavia uutisia Tšekkoslovakiasta, missä johdon läheisyyteen oli soluttautunut ryhmä aatteen vastaisia radikaaleja. Nyt etusivun uutisena oli, kuinka Neuvostoliitto liittolaisineen oli miehittänyt Tšekkoslovakian ja marssinut Prahaan. Viktor oli varma, että Neuvostoliiton ylivoimaisuus oli tiedossa maailmallakin. Tšekkoslovakialaiset tiesivät, ettei mahtavan neuvostoarmeijan kanssa kannata koetella onneaan, joten he eivät tehneet vastarintaa. Viktor käänteli Pravdan karheita sivuja hörpäten välillä hajamielisesti teetään. Lehti oli täynnä politiikkaa ja puolueen kannanottoja, joista kansalaisen sopi olla samaa mieltä, ellei halunnut pitkälle työkomennukselle Uralin lähelle. Lehti oli painettu neuvostovalmisteiselle karkealle, kellertävälle paperille, ja sen painomuste tahrasi sormet. Teekupin ympärillä oli musteen jättämiä sormenjälkiä, joista olisi voinut tarkistaa, kuka kupista on juonut.

Pravda kertoi nimensä mukaan neuvostoliittolaisen totuuden, joka poikkesi paikoin muun maailman totuudesta. Viktor olisi mielellään lukenut ukrainankielistä lehteä, mutta sellaisia ei julkaistu. Venäjää opetettiin kouluissa ja se oli virkamiesten kieli. Vähitellen alkoi olla helpompaa puhua venäjää kuin miettiä, missä seurassa uskaltaisi jutella ukrainaksi. Ukrainaa kuuli vielä maaseutututoreilla, mutta suuremmissa kaupungeissa kuten Kioassa tai Harkovassa asiat piti hoitaa venäjäksi.

Samalla aukeamalla puoluesihteerin pääkirjoituksen kanssa oli suurehko valokuva, josta ei ensin saanut mitään selvää. Kuva oli rakeinen ja mustavalkoinen, oikeastaan lähes kokonaan harmaa, eikä kuvan esineestä olisi maallikko ymmärtänyt

muutenkaan mitään. Kuvan alla oli teksti selventämässä asiaa: ”Ydinreaktori on laitoksen sydän.” Lisäselvennystä tuli artikkelin otsikosta: ”Neuvostoliitto rakentaa Ukrainan kansantasavaltaan uuden ydinvoimalan”.

Viktor käänteli sivuja edelleen ja heitti lehden pöydälle. Vapaapäiviä oli harvassa, eikä niitä sopinut haaskata lueskeluun. Viktor tiesi, että Jelena jäisi siivoamaan aamiaispöydän ja tekisi Nadjalle voileipiä ennen peltotöihin lähtöä. Hän työnsi jalkansa kumisaappaisiin ja lähti edeltä palstalleen. Aurinko paistoi taas kuumana ja ehdittyään jo kauas kotoaan Viktor muisti, ettei ollut ottanut juomista mukaan. Hän toivoi, että Jelena muistaisi nostaa pullot pesupöydän reunalta laukkuunsa. Vaikka palsta olikin vain aarin, sen kääntäminen käsin olisi hikinen homma. Työ oli kuitenkin pakko tehdä, muuten elintärkeä lehmä ja syksyllä teurastettava sika jäisivät ilman ruokaa. Sika kyllä eläisi heidän tähteillään, mutta lehmä toisi rahaa maidollaan ja maidon saamiseksi kaura olisi välttämätöntä. Jos palkanmaksu viivästyisi edelleen, tulisi lehmästä pitää entistä parempi huoli. Mutta sitä olisi nyt liian aikaista murehtia, traktoriin ostetut upouudet varaosat kielivät siitä, että kolhoosin talous oli kohenemassa.

PRAVDA 24.8.1968

SUUNNITTEILLA OLEVAN YDINVOIMALAN PAIKKA KELVOTON

Neuvostoliiton säteilyturvan asiantuntijat ovat hylänneet alkuperäisen ehdotuksen uuden ydinvoimalan sijoittamisesta vain 25 kilometrin päähän Kiovasta. Vaikka ydinvoima on erittäin turvallista ja onnettomuusriski käytännössä olematon, tulee säteilyn luonne huomioida. Koska sitä ei voi havaita aistinvaraisesti, suosittelee asiantuntijaryhmä, että sijainti olisi pienemmän riskin alueella. Kiovan miljoonapäisen väestön ohjaaminen esimerkiksi harjoituksen yhteydessä olisi hankalaa. Laitoksen sijoittaminen Ukrainan kansantasavallan ulkopuolelle on myös yksi mahdollinen ratkaisu.

1968 Borodianka

JELENA PALASI iltavuorosta uupuneena. Maatyöt vaativat työntekijöiltä paljon, tilalta ei löytynyt yhtään tehtävää, joka ei olisi ruumiillisesti raskas. Pienikokoisen Jelenan piti ponnistella jyväsäkkien kanssa ja lapion varressa todella lujasti, ettei hän hidastaisi muiden tahtia. Hän inhosi pölyäviä olkia, jotka kutittivat hänen kehoaan kaikkialta. Illalla tuntui ja näytti siltä, kuin olisi pitänyt koko päivän nokkospaitaa.

Kolhoosilaiset veivät olkia salaa omien eläintensä kuivikkeiksi. Kiinnijäämisen riski oli olematon, koska johtaja katosi päivän ajaksi toimistoonsa. Tiedettiin, että johtajan lähimmät avustajat katsoivat muualle, koska muuten he eivät itse olisi nähneet kauhoa säkeistä jyviä. Johtajan toimistosta kuului usein ääntä, jonka asianharrastaja olisi saattanut tuntea melko tyhjän Odessa-pullon heleäksi kilahdukseksi. Toisaalta, kukaan kolhoosissa ei tunnustanut ääntä tuntevansa. Raadettuaan koko päivän suljettujen ovien takana yrittäen korjata kolhoosin taloutta lähti johtaja iltaisin horjahdellen kotiaan kohti.

Kassalippaan ja tilikirjoja sisältävän kassakaapin avaimet roikkuivat aina visusti hänen vyöllään. Jos joku kyseenalaisti kassakaapin sisällön, piti johtaja puheen kolhoosin kollektiivisuudesta ja yhteisestä tavoitteesta.

Kolhoosin alueelta katosi läjäpäin tavaraa: varaosia, viljaa ja lannoitteita, joita ei ollut oikeastaan edes kolhoosin omiin tarpeisiin. Joskus kalliimpia tavaroita alettiin etsiä joukolla, mutta saattoi käydä jopa niin, että etsintöjen aikana katosi lisää tavaraa. Syy vieritettiin vaeltelevien rosvojoukkojen niskoille. Vaikka työttömyyttä ei Neuvostoliitossa ollutkaan ja yhteiskunnassa oli jokaiselle paikkansa, vielä kuulemma oli olemassa tuo epäisänmaallinen, helpompaa elämää tavoitteleva ihmisjoukko. Helppo rikastuminen ei ollut isänmaallisen neuvostokansalaisen tavoite, mutta oltuaan kuukausia palkatta käväisi työläisenkin mielessä epätoivoiset ajatukset. Mustan pörssin puolelta löytyi tarpeellista tavaraa yllin kyllin, ja maanalainen vaihtotalous kukki.

Jelena mietti osaansa. Hän oli lopen kyllästynyt elämäänsä. Töistä palattuaan häntä odotti pieni torppa, huussi talon takana ja *banja*, jonka kiuas lämmitettiin muutaman kerran viikossa. Talvisaikaan olkipölyä ei voinutkaan pestä muualla kuin saunassa ja ellei sitä lämmittänyt, seurasi piinaava kutka maatilalta kotiin ja sänkyyn asti. Ennen sänkyyn kaatumista hänen piti vielä huolehtia, että tupa olisi lämmin, lapsella olisi ruokaa ja paikat olisivat edes jossain määrin puhtaat. Maaseudulla oli muutama varma toveri: rotta, torakka ja lutikka. Rotat parveilivat henkensä kaupalla närppimässä tähteitä, joita käytiin heittämässä sioille. Röyhkeimmät nakersivat reittiä sisälle ruokakomeroon. Torakat nautiskelivat saunan lämmöstä ja nauttivat estoitta ruoan murenista keittiössä. Lutikka oli näistä

kolmesta läheisin, sillä se viihtyi työläisen pieluksella valon sammuttua. Aamulla lutikasta oli jäljellä vain kutiava näppy, mutta oli varmaa kuin vanhan kuolema, että illan tullen se palaisi sänkyyn.

Tätäkö se oli? Olisiko hänen koko elämänsä tässä? Olisiko kolhoosilaiseksi syntyneellä oikeus edes haaveilla mistään muusta? Maaseudun elämä vaikutti entistä useammin sietämättömän raskaalta, eikä mielihyvälle jäänyt arjessa sijaa. Useimmilla proletaareilla ei ollut siihen rahaa eikä sitä myötä aikaakaan.

JELENA SÖI töissä eväitään ja katseli samalla televisiota. Se oli todennäköisesti ainoa televisio kilometrien säteellä, koska sen suppeaa ohjelmistoa tuntui seuraavan koko kolhoosin väki milloin työvuoroiltaan ehti. Kolja käänsi television kakkoselle, siellä alkoi kolmelta uutisohjelma Vremja. Se välitti uutisia kotimaasta ja ulkomailta, tällä hetkellä tärkein uutinen oli Tšekkoslovakiassa tukahdutettu kapina. Ohjelma näytti aggressiivisesti sähisevää harmaata kuvaa marssivista sotilasjoukoista ja panssarivaunuista. Kuva vaihtui nopeasti kapinan päämieheen, joka kulki kahden sotilaan välissä lannistettuna, kädet selän takana.

Seuraavaksi uutistenlukija näytti huoneeseen kuvaa valkopukuisista ihmisistä kulkemassa teollisuushallissa. Jelenasta kulkijat näyttivät lääkäreiltä tai teurastajilta, mutta he osoittautuivatkin ydinvoimalan operaattoreiksi, joiden tehtävänä oli hallita voimalan laitteistoja. Uutistenlukija ruskeassa takissaan kertoi Neuvostoliiton kasvavasta teollistumisesta ja teollisuuden energiantarpeen tyydyttämisestä ydinvoimalla. ”Neuvostoliitto on päättänyt perustaa uuden ydinvoimalan

Kiovan lähetyville. Sijainniksi on ehdotettu Kiovaa, mutta Neuvostoliiton johtavat säteilyturva-asiantuntijat antavat vielä tarkemman selvityksen paikan sopivuudesta. Ydinvoimalan yhteyteen rakennetaan asuinalue rakennusmiehille ja työntekijöille.”

Jelena jäi tuijottamaan uutistenlukijaa. Tässä saattoi olla mahdollisuus päästä raatamasta. Projektiin tarvittiin taatusti runsaasti työvoimaa. Ajatuksissaan Jelena kävi läpi kaikki tuntemansa vähänkään nimekkäät tuttavat, jotka saattaisivat olla avuksi operaattoriksi pääsemisessä. Vielä kolme tuntia ja hän pääsisi kotiin neuvottelemaan asiasta miehensä kanssa. Mahdollisuus, että he karistaisivat maaseudun raskaan taakan hartioiltaan, oli häviävän pieni. Mutta Jelenalle se oli silti mahdollisuus, johon hän halusi epäröimättä uskoa.

Tšernobylin onnettomuuden rauniot kätkevät sisäänsä tarkoin varjeltuja salaisuuksia.

Prokopjevin perheen vanhemmat Jelena ja Viktor tekevät kolhoosissa raskasta, pitkää työpäivää. Elämässä ei ole kehumista, mutta silti paremmasta tulevaisuudesta uskaltaa vielä haaveilla.

Ja katso! Uusi uljas ydinvoimala rakentuu, ja tuhannet neuvostokansalaiset pääsevät töihin sen uumeniin, heidän joukossaan Jelena ja Viktor. Hienoksi rakennettu Pripyatin kaupunki tarjoaa arjen, jossa asuminen, työnteke ja opiskelu ovat kuin unelmaa. Jelena ja Viktor viihtyvät työssään, ja tytär Nadja suunnittelee alkavansa ydinfyysikoksi. Elämä ei voisi olla parempaa.

Sitten tapahtuu jotain, jota kukaan ei osaa odottaa. Tšernobylin voimalassa tapahtuu onnettomuus, katastrofi, joka murskaa unelman upeasta maailmasta. Kukaan ei tiedä, miten kamala tilanne oikeasti on, ennen kuin on liian myöhäistä. Silloin onnettomuus on jo jäänyt historiaan. Parinkymmenen vuoden jälkeen Nadja saa tietää asioita, jotka muuttavat kaiken. Mihin tämän vanhemmat oikein olivat sekaantuneet? Mitä Tšernobylin uumenissa todella tapahtui?

Koiruohon kaupunki on Kati Saurulan kiehtova jännitysromaani, joka yhdistelee asiantuntevasti faktaa ja fiktiota.

Kati Saurula (s. 1978) on suomalainen kirjailija, jonka esikoisromaani Koiruohon kaupunki avaa peiteltyjä totuuksia Tšernobylin ydinvoimalaonnettomuuden liittyen.